

COVOARELE MOLDOVENEȘTI – PERLE DIN ZESTREA ETNICĂ, ASTĂZI ÎN CALEA SPRE DISPARIȚIE

Doctor în etnologie **Elena POSTOLACHI-
IAROVAI**

MOLDOVAN CARPETS - PEARLS OF ETHNIC LEGACY

The actuality of these popular treasures arises despite an indifferent attitude, of a social negligence towards the most representative and rich type of popular art – carpeting. The author pleads for the research and valorification of the traditions of popular art which represents the basis of the national heritage.

Actualitatea acestor nestemate populare apare în virtutea unei atitudini nepăsătoare, unei neglijențe sociale față de cel mai reprezentativ și bogat domeniu de artă populară care ne-a încălzit, ne-a purtat demnitatea, ne-a reprezentat înțelepciunea și statutul social, ne-a înzestrat copiii, ne-a creat confortul spiritual în casă, ne-a însoțit strămoșii în ultimul drum. După tradiția moldovenilor, dacă ai fost om gospodar, o gospodină sânguincioasă e frumos, e bine, e o onoare să-ți fie așternut din fața casei până la poartă în ultimul tău drum un covor, un lăicer sau diferite țoluri lucrate manual.

Fiecare cunoaște tradiția noastră că fetele, căsătorindu-se, trebuiau să aibă de acasă zestre, de obicei țesături de tot felul, dar locul principal îl ocupau cele 2-3 covoare, valuri de pânză, țoluri, păretare, iorgane, perne ș.a.m.d. Toate acestea se pregăteau din timp, cu mulți ani înainte și se păstrau stivuite în casa mare, fiind aerisite, înnoite, completând „teancul de zestre” sau „comând” cu noi piese manuale.

Obiectele lucrate cu multă migală și iscusință, îndeosebi covoarele nu se vindeau, nu se îndepărtau din familie, ele rămâneau relicve ale familiei, în unele cazuri se dăruiau rudelor apropiate. Covorul în casă, asemenea unei cărți de economii, mângâia sufletul familiei, încălzindu-i casa și creându-i un spațiu estetic, frumos, care vorbea de la sine despre spiritualitatea membrilor săi. Acasă, are loc un proces de comunicare a omului cu obiectele, care îi creează o anumită dispoziție în funcție dacă ele îi plac sau nu. Prin urmare, covoarele, țesăturile de casă sunt acele forme intermediare în viața omului, care îl ajută să-

și satisfac anumite necesități vitale, estetice, sociale – de a-și împodobi casa, așterne patul, acoperi corpul, înfrumuseța și organiza sărbătorile, petrece anumite ritualuri etc.

Prin urmare, țesutul și alesul covoarelor a fost una din cele mai răspândite și dezvoltate îndeletniciri casnice ale femeilor, meșteșuguri artistice. El exprimă în piesele țesute opinia colectivă, tradițiile satului, se bazează pe rădăcini seculare, pe tradițiile multor generații.

Domeniul de creație populară a valorilor textile, a țesăturilor, a covoarelor este fantastic de bogat prin înțelepciune, prin cunoștințe și formele tehnologice, prin intersectarea țesutului cu broderia, a alesului cu fire colorate pe pânzele curate, a programării structurii facturale, cu formule matematice și programare computerizată a urzelii la țesături. În tehnologiile și decorul textilelor populare, îndeosebi în covoristică, putem citi istoria culturii neamului, lumea lui înconjurătoare, mediul natural cu plante și flori care i-a oferit alfabetul frumuseții cu cei peste 130 de coloranți ecologici curați (din cercetările dr. M.Bodrug). Aceștia,

Covor, sf. sec. al XIX-lea. Din colecția Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală

de altfel, sunt mai puțini la număr decât la azeri, care au reușit să evidențieze peste 190 de plante tinctoriale și să obțină peste 1180 nuanțe cromatice. (Informații de la simpozionul Internațional pe covorul oriental Bacu, 1985).

Privind pe verticală istoria dezvoltării țesăturilor, îndeosebi a covoarelor, vei găsi etape de înflorire, de stagnare, de revenire prin împrumuturi de motive și compoziții, de migrare în altă lume, de înlocuire a lor și scoatere din casă, de neglijare a zestrei seculare. Astfel, fiecare pas al covoristicii moldovenești necesită o reflectare obiectivă, interdisciplinară, o atenție din partea științei etnografice în primul rând pentru a-i aprecia etnicitatea pe detalii în complex.

Covorul moldovenesc prezintă un izvor documentar, un tezaur național de valoare excepțională, care conține în sine multiple funcții comunicative și de exprimare a amprentei perioadei în care este creat.

Ajuns la un nivel înalt de desăvârșire în sec. XVIII – prima jumătate a sec. XIX, covorul moldovenesc a atras atenția multor oameni îndrăgostiți de artă. Unii foloseau motivele din arta covoarelor drept izvor de inspirație, alții le admirau și le fixau frumusețea, însă puțini au lăsat argumente scrise referitoare la trăsăturile specifice ale covorului moldovenesc.

Astăzi, când în practica culturii artistice contemporane arta decorativă ocupă un loc însemnat, când s-a lărgit interesul față de creația populară (Convenția, 2005), arta covorului moldovenesc capătă o actualitate deosebită, fiindcă anume covorul este obiectul de bază care lasă amprenta etnicității în decorul locuinței populare. Anume covorul a atras atenția multor cercetători ai artei.

Făcând o incursiune scurtă în istoria acestui gen bogat al creației populare, am putea constata că monumentele arheologice atestă răspândirea țesutului în

epoca tripoliană târzie - a doua jumătate a mileniului III p.e.n. Despre confecționarea țesăturilor groase la diferite popoare amintește Homer (Гамер, 1967). De prin sec. XV-XVI sunt unele documente (Boga, Ghibănescu și a.) ce menționează prezența covoarelor în componența actelor de dăruire, registrului de zestre, actelor juridice ș.a. (Boga, Ghibănescu). Însă aceste atestări nu conțin descrieri despre aspectul tehnico-decorativ al covoarelor, ele numai permit să aflăm despre existența lor cu mult mai înainte.

Mărturii prețioase despre covoarele moldovenești survin de la sf. sec. XVIII – încep. sec. XIX, ele fiind menționate cu diferiți termeni: „scoarțe”, „covoare”, „cergi”, „poloage”, „lăicere”, ș.a.m.d. Despre ele au scris mulți călători străini, care au vizitat Moldova în sec. XVIII (Paul de Alepo, M.Bandini, M.Kappa).

Prezintă interes scrierile lui A.Afanasii-Ciujbinschii în sec. XIX despre decorul unei case țărănești: „... la pereții casei se întind laite, acoperite neapărat cu covoare... Covoare atârnă pe pereți. Deasupra așternuturilor, pe care se află un clid de perne cu fețe brodate... La sobă pe toate muchiile sunt covorașe. Eu nu vorbesc de casa unui țăran înstărit, în care el singur nici nu trăiește, dar o ține pentru oaspeți. Acolo nimic nu se vede de după covoare” (Афанасьев-Чужбинский, 1863, C. 272).

O atenție nemijlocită cercetării covoarelor moldovenești a fost atribuită la începutul sec. XX, fiind publicate două albume (Арбузов, 1902; Реммер, 1912). Până în prezent unele din cele mai prețioase lucrări la tema dată rămân a fi cărțile-albume ale specialistului în studiul artelor D.Goberman, unde autorul generalizează motivele ornamentale, aspectul cromatic.

Cercetările etnografice ale covoarelor moldovenești (Zelenciuc, Postolachi, 1990; Postolachi, 1987)

Covor, a doua jumătate a sec. XIX. Reproducerea lui a fost prezentată în Casa Mare a Moldovei, Expo 2000 Hanovra, Germania

au luat în dezbatere particularitățile specifice reflectate în tehnologia confecționării lor, grupele tipologice și deosebirile zonale, schimbările care au avut loc în timp în arta covoristicii.

Cercetarea țesăturilor groase de lână, a trăsăturilor comune și particulare ale covoarelor în contextul culturii naționale românești a fost efectuată prin conlucrarea cercetătorilor români de la Muzeul Satului din București (coordonator G.Stoica) și cei din Academia de Științe a Republicii Moldova (coord. E.Postolachi).

Rezultatele acestui studiu în comun au fost publicate în monografia colectivă „De la fibră la covor”, București 1998, tipărită cu sprijinul financiar al Ministerului Cercetării și Tehnologiei din România. Lucrarea cuprinde pagini din istoria cercetării, tehnicii de țesut și ornamentare, procedee tehnice și rețete de vopsire cu coloranți naturali, aspecte ale decorului, terminologie, urme de interferențe culturale, tradiții și inovații, imagini.

Apreciind importanța covoarelor manuale moldovenești, cunoscute în lume ca fiind „covoare basarabene”, care constituie una din valorile de bază din patrimoniul mobil al țării, al familiei, recunoscând importanța cunoștințelor tradiționale, contribuția lor în dezvoltarea durabilă a economiei naționale și bugetului familiei, necesitatea promovării lor în sistemul de instruire, în protecția și valorificarea lor actuală, țin să-mi exprim părerea că arta populară a țesăturilor și covoarelor, a portului popular, de rând cu celelalte domenii de creație populară: arta lemnului, ceramicii, împletiturilor etc., alături de produsele bucătăriei naționale, merită și necesită să fie studiate de știința etnografică fundamental-aplicativă. Rezultatele cercetărilor trebuie implementate în vederea susținerii programelor naționale legate de dezvoltarea turismului rural, renașterea satului moldovenesc etc. Doar aceste îndeletniciri artizanale care sunt circa 60 la număr din cele peste 200 meșteșuguri ne reprezintă imaginea etnică, gusturile estetice, cultura, înțelepciunea.

În scopul valorificării unor genuri de artă populară, arta țesăturilor, a alesului de covoare a fost acceptată în curriculumul școlii generale și celor speciale la lecțiile de educație tehnologică și respectiv au fost pregătite programe și îndrumare metodice (Danii, Postolachi, Bălțeanu, 2002, ș.a.).

Făcând de data aceasta o trecere în revistă foarte succintă a zestrei covoarelor moldovenești, consider că merită să se organizeze un Centru Național de Cercetare-Dezvoltare a valorilor materiale, a artei populare cu bază de date pe fiecare domeniu, cu lucrul științific-metodic, cu revenirea la valorile naționale prin diferite forme de instruire, organizare de mici întreprinderi, muzee, fiindcă aceste valori artizanale sunt pe cale de dispariție. Aproape sunt ratate șansele covorului moldovenesc, aportului național, ceramicii ș.a.m.d.

Merită ca Republica Moldova, având o zestre originală precum arta covoarelor moldovenești cu

multiple variante ale țesutului ales (ales neted, ales cu mițe, ales ridicat cu andrica, ales în găurele, ales cu noduri prin broderie, ș.a.m.d.), cu nenumărate grupe tipologice (scoarță, chilim, covor, război, cergă, nițurcă, polog, pătari, lăicere alese, ungherari, pocrovăț, păretare alese, brodate (rumbă și a.) să monumentalizeze aceste bogății într-un Muzeu Național al Covorului, așa cum sunt în alte republici. Și dacă avem Sărbătoarea și Festivalul vinului, poate fi și „Ruta covorului” susținută de Organizația Internațională (ETN) a rutelor de textil cu sediul în Hanovra, cu care Republica Moldova în 1998 a organizat I simpozion internațional pe textile și modă „Dialog – 98”, dar care nu și-a mai găsit continuare.

Din păcate, dacă în 1990 a fost lansată comanda de stat în cercetare-dezvoltare a artei populare, a meșteșugurilor artistice, astăzi acest domeniu foarte important pentru imaginea țării, destinul și viitorul culturii populare a acestui neam, este lăsat la voia întâmplării. Or, domeniile culturii populare materiale necesită o atenție sporită asemenea culturii spirituale – muzicii, folclorului, dansului etc. Cultura populară este piatra de fundament în definirea etnicității și de aceea merită să fie educate cadre specializate de etnologi.

Dar aceste probleme trebuie puse în dezbatere specială, aici vin doar cu îndemnul ca știința etnografică să se întoarcă la cercetarea artei populare, a etnosului autohton. Pentru argumentarea acestei poziții țin să amintesc că astăzi multe minți luminate au înțeles importanța cunoștințelor tradiționale, tehnologiilor populare în lume, de aceea este lansat apelul „Păstrați cunoștințele tradiționale”. Acest apel nu este auzit însă în Republica Moldova. Puțin sunt cunoscute obiectivele Convenției privind protecția și promovarea diversității de expresii culturale adoptată la Paris, la 20 octombrie 2005. Aceasta consideră necesară „Recunoașterea diversității culturale, ceea ce creează o lume bogată și variată, lărgiște posibilitățile de alegere, alimentează capacitățile și valorile umane constituindu-se, astfel, într-o forță motrice fundamentală a dezvoltării durabile a comunităților, popoarelor și națiunilor.” Convenția impune promovarea respectului față de diversitatea expresiilor culturale și conștientizarea valorii acestei diversități la nivel local, național și internațional.

Referințe bibliografice

1. Stoica G., Postolachi E.. De la fibră la covor. București, 1998.
2. Danii A., Postolachi E., Bălțeanu I. Educația tehnologică în școala culturală. Chișinău, 2008.
3. Danii A., Postolachi E. Meșteșugurile artistice. Chișinău, 2006. Ghid pentru cadrele didactice.
4. Colac T., Gișca A., Postolachi E. Manual pentru cl. VII-VIII la educație tehnologică. Chișinău, 2007.
5. Convenția privind protecția și promovarea diversității de expresii culturale. Paris, 20 octombrie, 2005.
6. Землянухина Л.В. Эстетика, этнография, быт. Москва, 1994.
7. Гомер. Илиада и Одиссея. М., 1967.
8. Афанасьев-Чужбинский А. Поездка в Южную Россию. ч. II: Очерки Днестра. Спб, 1861.
9. Гоберман Д.Н. Молдавские ковры. Альбом, Кишинев, 1959; Ibidem. Ковры Молдавии. Кишинев, 1960.
10. Зеленчук В., Постолаки Е. Коворул молдовенеск, Кишинэу, 1990.
11. Постолаки Е.А. Молдавское народное ткачество XIX – нач. XX вв. Кишинев, 1987.